

Το σώμα πολιτικοποιείται: Η γυναικεία «διακριτότητα» στο πάρκο Gezi

των Yasemin Acar, Melis Ulug. (Μετάφραση: Μάρα Μαυροφρύδη)

Η ισχυρή παρουσία των γυναικών στην εξέγερση στο Gezi δεν ήταν απλά η εφαρμογή των δικαιωμάτων τους, αλλά ένα ορόσημο στην πολιτικοποίηση της ταυτότητας τους.

Αν είχατε την ευκαιρία να συμμετέχετε στις διαδηλώσεις στο πάρκο Gezi είτε στην Κωνσταντινούπολη είτε σε κάποια άλλη πόλη της Τουρκίας, πιθανότατα θα παρατηρούσατε τον μεγάλο αριθμό των γυναικών εκεί. Σχεδόν οι μισές από όσους συμμετείχαν στην κατάληψη του πάρκου ήταν γυναίκες, ένας αριθμός σε πλήρη αντίθεση με την παρουσία τους σε προηγούμενες διαδηλώσεις, για να μην αναφερθούμε στην έλλειψη της γυναικείας παρουσίας στον ιδιωτικό τομέα, στο κοινοβούλιο, και σε άλλες πτυχές της δημόσιας σφαίρας. Έτσι λοιπόν τι ήταν αυτό που αύξησε την παρουσία των γυναικών στο πάρκο Gezi?

Βία κατά των γυναικών

Ως αφετηρία στην εύρεση της απάντησης σε αυτήν την ερώτηση μπορούμε να ανατρέξουμε στην ιστορία των γυναικών στην Τουρκία. Το σύνθημα «κάθε μέρα, η αγάπη των ανδρών σκοτώνει τρεις γυναίκες» (erkeklerin sevgisi her gün 3 kadın öldürüyor), έχει χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει την βία κατά των γυναικών και την κατάσταση στην οποία ζουν σήμερα. Ανάμεσα στο 2004 και το 2011, οι δολοφονίες γυναικών έχουν αυξηθεί κατά 1.400%. Το 2012, δολοφονήθηκαν 210 γυναίκες, 122 γυναίκες τους πρώτους 8 μήνες του 2013, 118 βιάστηκαν, 146 τραυματίστηκαν και 117 κακοποιήθηκαν σεξουαλικά από άνδρες.

Σύμφωνα με το υπουργείο Δικαιοσύνης, ανάμεσα στο 2002 και το 2008, 61.469 γυναίκες ήταν θύματα βιασμού, και 29.980 μεταξύ του 2009 και 2011. Τα στοιχεία αυτά υποδεικνύουν ότι κατά μέσο όρο κακοποιούνται ή και βιάζονται 10.000 γυναίκες ετησίως. Φυσικά, αυτά είναι μόνο τα στοιχεία που φτάνουν στις αρμόδιες αρχές και δημοσιοποιούνται. Πέρα, όμως, από αυτά τα στοιχεία υπάρχουν και τα αμέτρητα περιστατικά κακοποίησης ή/και βιασμού που, λόγω φόβου, πίεσης, ή μια σειρά από άλλους λόγους, δεν μετρούνται επισήμως ή δεν δημοσιοποιήθηκαν.

Πατριαρχική κυριαρχία

Μαζί με την σωματική, ψυχολογική, κοινωνική, και πολιτιστική βία που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες κάθε μέρα, έρχεται και η πατριαρχική παρουσία που κυριαρχεί στις ζωές των γυναικών, στο τι φορούν στο δρόμο μέχρι το τι συμβαίνει μέσα στην κρεβατοκάμαρά τους. Ένα εξαιρετικό παράδειγμα είναι η δήλωση του πρωθυπουργού Ερντογάν το Δεκέμβριο του 2011: «Είμαι ο πρωθυπουργός που είναι ενάντιος στην καισαρική τομή. Βλέπω την έκτρωση ως φόνο. Μπορείς να σκοτώσεις ένα παιδί στη μήτρα της μητέρας του ή αφού έχει γεννηθεί. Δεν υπάρχει καμία διαφορά. Κανένας δεν πρέπει να το επιτρέψει.»

Αυτή, βέβαια, είναι μια πολύ περισσότερο πολύπλοκη κατάσταση από τη δήλωση του Πρωθυπουργού. Ο ίδιος μετά τη φράση «κανένας δεν πρέπει να το επιτρέψει» δήλωσε «είπα ακόμα στο υπουργικό συμβούλιο, ότι ετοιμάζουμε ένα νόμο κατά των αμβλώσεων και πρόκειται να περάσει.». Με την ενέργειά του αυτή έχει κάνει βήματα για να νομιμοποιήσει την άποψη του για τα σώματα των γυναικών. Εάν λοιπόν, συνδυάσουμε τη συγκεκριμένη

δήλωση με εκείνη που αναφέρει ότι κάθε οικογένεια πρέπει να έχει τουλάχιστον τρία παιδιά, φαίνεται απολύτως φυσική η επιθυμία των γυναικών να διαμαρτυρηθούν.

Παρόλο που αυτές οι δηλώσεις είναι αρκετές για να βγουν στους δρόμους οι γυναίκες, τα ερωτήματα γιατί οι γυναίκες συμμετείχαν στις διαδηλώσεις στο πάρκο Gezi και γιατί βρίσκονταν στην πρώτη γραμμή εξακολουθούν να υπάρχουν. Για να μπορέσουμε να απαντήσουμε σ αυτό το ερώτημα, θα πρέπει να δούμε μια κοινωνική και ψυχολογική άποψη και να χρησιμοποιήσουμε το μοντέλο της κοινωνικής ταυτότητας της συλλογικής δράσης για να καταλάβουμε τη συμμετοχή σε ένδειξη διαμαρτυρίας.

Σύμφωνα με αυτή την άποψη, η συμμετοχή ενός ατόμου σε μία συλλογική δράση εξαρτάται από τρεις βασικούς παράγοντες: 1) από το βαθμό στον οποίο αντιλαμβάνεται την αδικία βασιζόμενος στην ταυτότητα που «υπακούει», 2) από το βαθμό στον οποίο το άτομο προσκολλάται σ' αυτή την ταυτότητα, 3) από το πόσο πιστεύει πως οι ενέργειες του θα επιφέρουν το επιθυμητό αποτέλεσμα (αντιληπτή αποτελεσματικότητα). Παρακάτω θα εξετάσουμε κάθε παράγοντα, μέσα από το πρίσμα των διαδηλώσεων στο πάρκο Gezi.

Η αίσθηση των γυναικών για την αντιληπτή αδικία

Αν μπορούμε να πάρουμε ως παράδειγμα τις γυναίκες που ζουν στην Τουρκία, εκείνες θα μπορούσαν πολύ φυσικά να συγκρίνουν τη θέση τους με εκείνη των ανδρών που τις περιβάλλουν. Από αυτή τη σύγκριση θα προσδιόριζαν την θέση τους ως κατώτερη. Το σημαντικό σημείο, είναι πως αξιολογούν τη θέση αυτή. Εάν μια γυναίκα αντιλαμβάνεται ότι η θέση της είναι αποτέλεσμα της αδικίας που δημιουργείται από την κοινωνία, την κυβέρνηση, ή ακόμα τη χώρα, αυτό θα μπορούσε να την οδηγήσει στο να συμμετέχει σε κάποιου είδους συλλογική δράση για την μετρίαση του προβλήματος. Η πιθανότητα να συμμετέχει σε συλλογικές δράσεις είναι πολύ μεγαλύτερη σε σχέση με κάποια άλλη γυναίκα που ενώ βρίσκεται στην ίδια θέση, δεν την αντιλαμβάνεται ως αποτέλεσμα κάποιας αδικίας.

Σύμφωνα με το θεωρητικό μοντέλο, η έλλειψη δικαιοσύνης που βασίζεται στην ταυτότητα έχει ισχυρή επίδραση στην προθυμία ενός ατόμου στο να συμμετέχει σε κάποια συλλογική δράση. Γιατί, λοιπόν, μερικές γυναίκες ενώ αντιλαμβάνονται την αδικία συμμετέχουν σε συλλογικές δράσεις ενώ άλλες απέχουν; Εδώ ακριβώς αναλαμβάνουν το ρόλο τους τα συναισθήματα. Ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο βαθμός στον οποίο ένα άτομο νιώθει μέλος μιας ομάδας ή την ταυτότητα που παίζει μεγάλο ρόλο στο πως αντιλαμβάνονται την κατάσταση. Σε σύγκριση με κάποια άλλη ομάδα, εάν η κατάσταση μέσα στην ομάδα γίνει αντιληπτή ως άδικη ή μεροληπτική, η ομάδα που βασίζεται στα συναισθήματα θυμού και αγανάκτησης μπορούν να καταλήξουν στην ενεργοποίηση τους σε συλλογικές δράσεις. Αυτά τα συναισθήματα είναι ιδιαίτερα χρήσιμα στη δημιουργία ενός καθεστώτος ετοιμότητας και δράσης.

Οι διακρίσεις που νιώθουν οι γυναίκες σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής τους, την εισβολή που αντιμετωπίζουν όταν λαμβάνονται οι αποφάσεις για το σώμα τους χωρίς την συγκατάθεσή τους, η αγωνία που περιβάλλει την απώλεια μιας γυναίκας κάθε μέρα από τη βία ενός άνδρα, όλα αυτά κάνουν να φαίνεται αναμενόμενη τη συμμετοχή τους στις διαμαρτυρίες στο πάρκο Gezi. Ωστόσο, ορισμένες εξακολουθούν να απέχουν. Παρακάτω θα εξετάσουμε μια άλλη σημαντική πτυχή της συμμετοχής.

Ταυτότητα « γυναίκα»

Σύμφωνα με την θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας, όταν ένα άτομο συμμετέχει σε μια ομάδα, μια θετική αίσθηση του εαυτού αναπτύσσεται βασισμένη σ αυτήν την ταυτότητα. Για παράδειγμα, ένα άτομο υποστηρίζοντας μια επιτυχημένη ομάδα ποδοσφαίρου μπορεί να αυξήσει την αυτοπεποίθηση του και να δημιουργήσει μια θετική επίδραση στον ίδιο, όταν λοιπόν η ομάδα «πηγαίνει καλά» τότε το άτομο νιώθει περηφάνια και ικανοποίηση. Ωστόσο, ακριβώς όπως ένα άτομο μπορεί να νιώθει περηφάνια για την επιτυχία της ομάδας, μπορεί να συγκρίνει την ομάδα του με μια άλλη και να συνειδητοποιήσει ότι συγκριτικά βρίσκεται σε ένα χαμηλότερο status. Έτσι η σύγκριση δεν παρέχει μια αποτελεσματική θετική αίσθηση.

Εγείρεται έτσι το ερώτημα, γιατί ένα άτομο να διατηρήσει τους δεσμούς του με μια ομάδα χαμηλού κύρους. Ένα σημαντικό σημείο είναι το κατά πόσο η ομάδα θεωρείται διαπερατή. Στο προηγούμενο παράδειγμα τον να είσαι οπαδός μια ομάδας θεωρείται μια εντελώς διαπερατή ταυτότητα. Το άτομο μπορεί να επιλέξει να στηρίξει την ομάδα μία ημέρα, αλλά όχι την επόμενη, ή ακόμα και να αλλάξει την ομάδα που αυτός ή αυτή υποστηρίζει. Ορισμένες όμως ομάδες, όπως το φύλο ή η φυλή, δεν έχουν το ίδιο είδος διαπερατότητας. Αν και θα μπορούσε κάποιος να σταματήσει να θεωρεί τον εαυτό του ως μέλος μιας τέτοιας ομάδας, η αντίληψη που έχουν οι εξωτερικοί παρατηρητές για τον ίδιο επηρεάζει ακόμα το άτομο. Είναι δυνατόν, βέβαια, να βρεθεί μια πιο αποτελεσματική λύση που να συμβάλει στο ανέβασμα του κοινωνικού κύρους μιας ομάδας ως όλον, από το να επιλεγεί μια ατομική προσπάθεια αποχώρησης από την συγκεκριμένη ομάδα. Σε αυτές τις καταστάσεις, η συλλογική δράση μπορεί να φανεί μια εύλογη ευκαιρία για την αναζήτηση της κοινωνικής αλλαγής.

Η προσπάθεια αρκετών γυναικών στην Τουρκία να κάνουν τις φωνές τους να ακουστούν ακόμα και πριν τις διαμαρτυρίες στο πάρκο Gezi ήταν η απάντηση στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Ωστόσο, αυτές οι δράσεις είχαν θεωρηθεί ως μειοψηφικές που εμπλέκουν ένα μικρό κομμάτι γυναικών και για αυτό κοινωνικά απομονωμένες. Στη διαμαρτυρία στο πάρκο Gezi όμως, ο αριθμός των γυναικών ήταν μεγαλύτερος από οποιαδήποτε άλλη διαμαρτυρία που συσχετιζόταν με τα δικαιώματα των γυναικών.

Αξίζει να σημειωθεί η σημασία που έχουν οι αυτόνομες και καμιά φορά συγκρουόμενες μεταξύ τους ταυτότητες (cross-cutting categories). Μια γυναίκα δεν αποκτά μόνο μια ταυτότητα, αυτή της «γυναίκας». Ταυτόχρονα, μπορεί να είναι μητέρα, από το Κουρδιστάν, φεμινίστρια, λεσβία, και αριστερή- πολλές από τις παραπάνω ταυτότητες ήδη θεωρούνται «χαμηλού κύρους». Η δυνατότητα να έρθουν κοντά άτομα με τόσες διαφορετικές και διασταυρούμενες ταυτότητες, είναι αυτό που έκανε τις διαμαρτυρίες στο πάρκο Gezi τόσο διαφορετικές από προηγούμενες συλλογικές δράσεις. Για αυτόν το λόγο, δεν παρουσιάστηκε μόνο η ταυτότητα «γυναίκα» στο πάρκο Gezi, αλλά γυναίκες από το Κούρδιστάν, ομοφυλόφιλες, φεμινίστριες, αριστερές, μεταξύ άλλων, αυξάνοντας τον αριθμό των συμμετεχόντων στη διαμαρτυρία στο σύνολό της.

Η αντίληψη για τις ικανότητες των γυναικών

Οι κοινωνικές ταυτότητες καθορίζονται, ακόμα, από συγκεκριμένους κοινωνικούς δεσμούς. Για παράδειγμα, μια γυναίκα μπορεί να είναι σύζυγος, μητέρα και αδερφή. Αυτοί οι εσμοί ταυτοτήτων παρουσιάζουν την κοινωνική αλλά όχι απαραίτητα την πολιτική θέση. Ωστόσο, μέσω μιας κατάλληλης διαδικασίας μπορεί να πολιτικοποιηθεί μια ταυτότητα. Για παράδειγμα, παρατηρήσαμε κατά τη διάρκεια των διαμαρτυριών ότι μια «αλυσίδα από μητέρες» που δημιουργείται μεταξύ αστυνομίας και διαδηλωτών στις 13 Ιουνίου, μπορεί να

αποτελέσει μια πολιτική οντότητα άξια υπολογισμού.

Ένα άτομο με πολιτικοποιημένη ταυτότητα είναι πιο πιθανό να συμμετάσχει σε κάποια συλλογική δράση, διότι εκείνος είναι πιο πιθανό να πιστεύει πως μέσα από αυτή την ενέργεια μπορεί να διεκδικήσει τα δικαιώματα του. Επιπλέον, η αίσθηση της αποτελεσματικότητας ήταν πολύ ισχυρή κατά τη διάρκεια των διαμαρτυριών στο πάρκο Gezi, λόγω του μεγάλου αριθμού του κόσμου που συμμετείχε και της πολιτικοποίησης των ταυτοτήτων όλων όσων βρίσκονταν εκεί. Με άλλα λόγια, τα άτομα με προηγούμενες πολιτικοποιημένες ταυτότητες, και όσοι είχαν πρόσφατα πολιτικοποιηθεί, ήταν πολύ πιο πιθανό να πιστέψουν ότι οι δράσεις στους θα είχαν μεγαλύτερη επίδραση.

Τα δικαιώματα των γυναικών, των εργατών, ο αυξανόμενος αριθμός των πολιτικών συλλήψεων τα τελευταία χρόνια, η απαγόρευση των εορτασμών της Πρωτομαγιάς και φυσικά, τα έργα αστικής ανάπτυξης χωρίς την συγκατάθεση των κατοίκων, η πρόσφατη απόπειρα κατεδάφισης του πάρκου Gezi, όλα αυτά κατέληξαν να εκραγούν με τον τρόπο μεταχείρισης όλων όσων αποπειράθηκαν να υπερασπιστούν το πάρκο τις πρώτες μέρες. Όλα αυτά, και ακόμα περισσότερα, αποτέλεσαν ένα σημείο τομής για τους κατοίκους της Κωνσταντινούπολης που πλέον είχαν κουραστεί και βγήκαν στους δρόμους και στα πάρκα για να εκφράσουν τις απογοητεύσεις τους.

Με σε αυτή την ευρεία κοινότητα των διαδηλωτών, η αίσθηση ότι «αυτή τη φορά θα κερδίσουμε» ήταν πολύ σημαντική για το παρόν των γυναικών. Σε σύγκριση με προηγούμενες διαμαρτυρίες, οι αριθμοί στο πάρκο Gezi ήταν υψηλότεροι, η στήριξη από όλη την κοινωνία ήταν ισχυρότερη, και ο αριθμός των αυτόνομων και καμιά φορά συγκρουόμενων μεταξύ τους ταυτοτήτων ήταν μεγαλύτερος. Άμεσα ή έμμεσα, όλοι όσοι συμμετείχαν στις διαμαρτυρίες υποστήριζαν τα αιτήματα όλων, και έτσι υποστήριζαν και τα δικαιώματα των γυναικών. Η αλλαγή της ταυτότητας από «φεμινίστρια διαδηλώτρια» σε «διαδηλώτρια στο πάρκο Gezi» αύξησε τον αριθμό και δημιούργησε μια αίσθηση αποτελεσματικότητας και πίστης ότι οι φωνές των γυναικών θα μπορούσαν να ακουστούν μέσα από αυτή τη νέα πλατφόρμα.

Οι διαδηλώσεις στο πάρκο Gezi ήταν μια μεγάλη ευκαιρία για όσους υποστήριζαν τα δικαιώματα των γυναικών. Απέτελεσαν μια νέα πλατφόρμα για τις γυναίκες ακτιβίστριες, και επέτρεψαν σε ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας να έρθει σε επαφή με μία οπτική γωνία που εξηγεί το λόγο ύπαρξης των συγκεκριμένων διαμαρτυριών. Αλλά πέρα από αυτό, οι κοινωνικές ταυτότητες των γυναικών παρουσίασαν ένα είδος εξέλιξης, καθώς αυτές οι ταυτότητες πολιτικοποιήθηκαν ξανά. Με αυτόν τον τρόπο, το Gezi δε λειτούργησε μόνο ως μέσο για να διεκδικήσουν οι γυναίκες τα δικαιώματά τους, αλλά ακόμα αποτέλεσε ένα ορόσημο στην πολιτικοποίηση των κοινωνικών τους ταυτοτήτων.

Η Özden Melis Uluğ είναι υποψήφια διδάκτωρ Ψυχολογίας στο Πανεπιστήμιο Jacobs της Βρέμης στη Γερμανία. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα περιλαμβάνουν, τη σύγκρουση και την ειρήνη, την πολιτική αλληλεγγύη και τη συλλογική δράση.

Η Yasemin Gülsüm Acar είναι υποψήφια διδάκτωρ στην Εφαρμοσμένη Κοινωνική Ψυχολογία στο Πανεπιστήμιο Claremont Graduate στην Καλιφόρνια. Η έρευνα της επικεντρώνεται στην εμφάνιση πραγματικών σχέσεων μεταξύ ομάδων και τη δυναμική της κοινωνικής ταυτότητας. Ενδιαφέρεται ιδιαίτερα στην ταυτότητα μέσα στο πλαίσιο ακτιβισμού και διαμαρτυρίας.

